

Nye, Joseph, 2024. *A Life in the American Century*. Cambridge: Polity Press.

Anmälan av Annika Thunborg

A Life in the American Century är Joseph S. Nye Jrs sista bok, utgiven 2024, året innan Trump 2-administrationen återigen tog Vita huset i besittning.

Redan under Trump 1, står det klart – för Nye, för läsaren – att Trump representerar allt Nye inte gör. Den världsordning som skapades efter andra världskrigets slut och det amerikanska århundrade som då påbörjades med det av Nye myntade begreppet *soft power* som en viktig ingrediens, stod för första gången inför verkliga utmaningar, och inte p.g.a. yttre hot utan inre.

Nyes sista bok är en personlig exposé över det liv han har levt, och den del han har haft i utformningen av det amerikanska århundradet, i sina olika roller som akademiker, regeringstjänsteman och författare. Och i det gränsland mellan akademi och politik som gjort honom till en av de mest inflytelserika statsvetarna. Boken är översiktlig, impressionistisk, anekdotisk, lätt att läsa och ta till sig.

Under min läsning är jag nyfiken på att få svar på ett par frågor.

Den första är om Nye har levt som han har lärt. Har han varit konsekvent i sina politiska ställningstaganden om vikten av *soft power*?

Den andra är vilka policyfrågor Nye anser att han har haft störst inflytande över under sin karriär.

Den tredje är hur han väljer att skriva om avsaknaden av en tillfredställande utveckling i Ryssland under 1990-talet och om vilken roll *soft power* spelade eller inte spelade i den.

Amerika som idé, *soft power* som ett medel

Svaret på den första frågan måste sägas vara Ja: Nyes världsuppfattning är konsekvent och han har levt som han har lärt.

Det amerikanska århundradet för Nye är en idé och inte en geografisk begränsning. Amerika bygger sin storhet på värderingar, på möjligheten att ta dem utanför landets gränser, att övertyga, vinna över människor och länder, utifrån attraktion, kultur och övertalning, snarare än ekonomisk eller militär makt, territoriella anspråk eller tvång. Det är en *win-win*-situation i vilken bägge parter känner att de har fått snarare än förlorat något. Nye är dock inte

Annika Thunborg har tjänstgjort som Sveriges ambassadör i Mexiko och i Filippinerna och arbetat med FN-frågor i New York, Genève, Wien och Stockholm. Hon doktorerade 1997 i statsvetenskap i Lund.
E-post: annika.thunborg@gov.se

idealist, altruist eller relativist, han utgår från realistisk teori som kompletteras med teorier om ömsesidigt beroende. Han är transnationalist, trogen de amerikanska ideal han representerar.

Han tillhör den urgamla tradition som upprätthåller idén om det välvilliga, goda imperiet, det som skyddar sina allierade och undersåtar och för dialog och förhandlar med dess utmanare för att skapa de bästa möjliga förhållandena för sig själv och sina närmaste och därmed för världen i stort. Han är amerikan, framför allt, och ser världen utifrån ett amerikanskt perspektiv. I detta är han konsekvent trots att han har bott och studerat i en mängd olika geografier och kontexter och som regeringsföreträdare rest oavbrutet.

Som många intellektuella, liberala amerikaner är Nye ovillig att se USA som ett imperium, eller en kolonialmakt likt andra. Nyes Amerika är inte det land som presidenterna William McKinley och Theodore Roosevelt representerade när USA invaderade och koloniserade Filippinerna och ockuperade Kuba kring förra sekelskiftet. Eller det Amerika som 1846-48 invaderade den ditintills enda stormakten på den amerikanska kontinenten, nämligen Mexiko, och lade under sig mer än hälften av dess territorium bara för att man kunde och ville.

Nye koncentrerar sig istället på utvecklingen efter andra världskriget. Denna definierar han inte som imperialistisk eftersom USA:s makt "alltid hade begränsningar" – snarare har USA varit en "pre-eminent power in global affairs".

Imperium eller inte, *soft power* har gjort USA till både en obestridlig maktspelare och en attraktiv samarbetspartner. Att USA genom sina *quasi* (dvs. regeringskopplade) *non-governmental organizations* hade stort inflytande i östblocket i slutet av kalla kriget berodde på att amerikanska värderingar överensstämde med dem som demokratiörelserna stod för (Thunborg, *Public and Non-Profit Interaction*, Lund University Press, Lund, 1997). På 1990-talet förespråkade länderna i forna Warszawa-pakten medlemskap i Nato eftersom det var en försvarsallians under ledning av en global stormakt som man kände sig bekväm att samarbeta med, som uppmuntrade frihet och demokrati och nationellt självstyre.

Nye kritiserar konsekvent amerikansk politik när den frångår *soft power* och lutar sig mer ensidigt mot militär makt. Han ser Vietnamkriget som ett av USAs största misstag och Lyndon Johnson som en president som saknade Eisenhowers och Kennedys förmåga att balansera intressen och därmed gick för långt militärt med förödande konsekvenser. Likaså betecknar han George W Bushs presidentperiod som en av de värsta i amerikansk historia med det globala kriget mot terrorismen, onskans axel och invasionen av Irak.

Obama-regeringen kunde inte nyttja sin fulla potential eftersom den måste hantera de kriser som Bush junior hade försatt landet i, dvs. Irak, även Afghanistan, och kaos i Mellanöstern, och den förlust av *soft power* som amerikanskt agerande hade lett till. Dock lyckades Obama, enligt Nye, återställa förtroendet

för USA genom sin person, sitt förhållningssätt och sin retorik, hanteringen av den globala ekonomiska krisen, effektiv användning av G20, Parisöverenskomsten om klimatet 2015 och de stärkta relationerna med Asien.

Han ser Trump som farlig, en anomali i amerikansk politik, en politiker som saknar såväl kontextuell som emotionell intelligens, dvs. såväl förmågan att anpassa sig till olika anhängare och sammanhang som förmågan att hantera sina egna känslor och relatera till andra människor. Han och hans politik representerar det största hotet mot amerikansk utrikespolitik och det amerikanska århundradet.

De presidenter som kombinerar hård och mjuk makt är de som lyckas bäst: George Bush Sr. som i Gulf-kriget 1990 kombinerar *soft power of legitimacy* med *hard military power*, vad Nye betecknar *smart power*. Clinton som aldrig utarbetade en heltäckande vision för efter-kalla krigs-perioden men som kom att fortsätta på den väg Bush Sr. slagit in på. Dvs. att som den ledande stormakten förhindra aggression från auktoritära regimer och aktivt främja marknadsekonomi och demokrati genom *engagement* and *enlargement* snarare än genom militärmakt. Nafta, Uruguay-rundan och WTO med Kinas medlemskap var alla framgångsrika exempel på denna strategi, likaså Nato-utvidgningen (Nye förespråkade dock *Partnership for Peace*-programmet snarare än Nato-medlemskap för de forna Warszawa-paktmedlemmarna, liksom sin chef, försvarsminister William Perry). De mindre militära interventioner som gjordes (t.ex. bombningen av Serbien 1999) skedde på humanitära, MR- och demokratigrunder, inte på traditionellt realistiska, maktpolitiska grunder.

Kärnbränslecykeln och icke-spridning av kärnvapen under Carter-åren 1977–81

Från sina perioder i regeringen, under Carter och Clinton, anser Nye att han nått störst framgång i två policyfrågor, nämligen icke-spridning och relationen USA-Japan.

Efter färdigställandet och ikraftträdandet av icke-spridningsavtalet (NPT) 1968 hade risken för att fler länder skulle skaffa sig kärnvapen minskat men fortfarande kvarstod de praktiska förutsättningarna för spridning i och med att kärnbränslecykeln inte var reglerad. Nye var som ordförande i Nationella säkerhetsrådets grupp för icke-spridning 1977–79 ansvarig för att föra arbetet vidare i Carter-administrationen. Hans förslag mötte motstånd från både amerikansk industri och allierade som Frankrike, Tyskland och Japan som var beroende av kärnbränsleexport. Nye ger en detaljerad och intressant redogörelse från insidan om den diplomatiska skytteltrafik han var engagerad i och hur viktig *soft power* var i både signalpolitiken och i överläggningarna som inkluderade Indien och Pakistan (som inte hade undertecknat NPT och som senare utvecklade kärnvapen), det internationella atomenergiorganet IAEA, Argentina och

Brasilien (där de auktoritära regimerna hade utvecklat kärnvapenprogram som inte realiserades utan avvecklades när demokrati infördes; interaktionen ledde till att mänskliga rättigheter blev en viktig ingrediens i den amerikanska *soft power*-strategin, enligt Nye), Sydafrika (som inte gav upp sina vapen för-
rån efter apartheid föll), och Taiwan och Sydkorea (för vilka vikten av försvar under ett amerikanskt kärnvapenparaply spelade in i besluten att inte utveckla kärnvapen).

Arbetet ledde med tiden till bilaterala och internationella överenskom-
melser som minskade spridningsrisken och också amerikansk lagstiftning
om att kärnkraft kunde drivas genom lättvattenreaktorer utan upparbetning
och under internationella kontrollsystem (*safeguards*). Förslagen ligger i linje
med vad Hans Blix som chef för IAEA (1981–97) och därefter har förordat för
utvecklingen av säkrare kärnkraft (t.ex. i seminarium på Council on Foreign
Relations, Washington DC, 2014-10-22). Resultatet av Nyes ansträngningar i en
komplex fråga och med många starka och motstridiga intressen är signifikativt
för hans egna teser om såväl vikten av *soft power* (för utan den, var hade man
varit?) som att det amerikanska inflytandet begränsades av inrikespolitiska skäl
vilket är en naturlig del av att leva i en demokrati.

Freds rörelsen skulle säga att utgångspunkten var fel från början eftersom
varken Carter-administrationen eller Nye ifrågasatte existensen av amerikanska
kärnvapen (eller de fem kärnvapenmakternas enligt NPT:s artikel 1 "rätt" att
ha kärnvapen med samtidigt skyldighet att nedrusta dem enligt artikel 6). Men
även detta är i linje med Nyes konsekventa perspektiv om hur amerikansk makt
bör användas i det amerikanska århundradet. Kärnvapeninnehav är enligt
detta resonemang av godo, det är en del av det goda imperiet – även om Nye
inte vill använda detta ord – som beskyddar sina allierade och förhandlar med
sina motståndare för att uppnå global säkerhet och stabilitet.

Nye myntar själv begreppet *uggla-positionen* – att varken hök eller duva-
perspektiven leder till stabilitet i kärnvapenåldern och att det är bättre att foku-
sera på riskreducering. Det var också denna politik som låg till grund för den
nära dialogen med Sovjetunionen under 1980-talet. Till skillnad från Richard
Rhodes går Nye inte in på om samtalen i Reykjavik – det sista toppmötet av
fem – mellan Reagan och Gorbachev hade kunnat leda till större genombrott
på nedrustningsområdet om de två ledarna hade varit ensamma i rummet
(Rhodes, *Reykjavik*, SAGE Journals, Washington DC, 2009, se även *Arsenals
of Folly: The Making of the Nuclear Arms Race*, Knopf Doubleday, New York,
2008). Nye förhåller sig till och förespråkar stegvisa framsteg.

De stärkta relationerna till Asien och USA-Japan-alliansen under Clinton-åren

Presidentvalet 1992 fokuserade på ekonomi – vi minns alla Clinton-kampanjens slogan "It's the economy stupid" – och Japan sågs som det stora hotet. Det hade florerat rykten i västvärlden ända sedan 1970-talet att Japan skulle gå om västvärlden ekonomiskt men det var först några decennier senare, efter kalla krigets slut, som frågan blev högaktuell. Nye pekade på det orimliga i analysen: Japan var en allierad, militärt och politiskt, och om USA samarbetade närmare med Japan också ekonomiskt skulle man kunna konkurrera med ett växande Kina (som administrationen verkade fokusera märkligt lite på och enbart som en MR-fråga efter massakern på Himmelska fridens torg 1989). Ett stabilt Ostasien – som också inkluderade Sydkorea – skulle lättare kunna hantera utmaningar från, och engagemang med, ett växande Kina, ett problematiskt Nordkorea och ett osäkert Ryssland. Nye-initiativet krävde betydande diplomatiska ansträngningar också med den japanska sidan som, i ljuset av inhemska protester mot de amerikanska militärbaserna och den hätska amerikanska retoriken mot Japan, inte såg det som självklart att fortsätta alliansen i den nya värld som slutet på kalla kriget utlovade.

Nära diplomatiska samtal skedde också med Kina med vilket Nye förordade *engagement* inte *containment*. Plattformar för militära kontakter etablerades, sedermera kompletterat med exekutivutbildningar och konferenser vid Harvard under Nyes ledning, förtroendeskapande åtgärder och samarbete i exportkontrollsammanhang.

Diplomatiska samtal skedde även med andra militärt allierade som Sydkorea och Filippinerna. Så vitt skilda länder som Singapore och Indonesien gav samstämmiga besked om vikten av att USA balanserade Kina samtidigt som Kina sågs som en naturlig del av Sydostasiens utveckling. Tongångar som känns igen än idag, även om tonläget har hårdnat i ljuset av Kinas territoriella anspråk i Syd kinesiska sjön.

Nye-linjen segrade och säkerhetsavtalet mellan USA och Japan återbekräftades 1996, något som bedömdes vara centralt inte bara för de bilaterala relationerna utan också för regional och global säkerhet.

Politiken som inte räckte till: engagemang och ekonomisk utveckling i relationen till Ryssland på 1990-talet

Med tanke på Nyes stora bidrag till och kunskap i kärnvapenfrågorna är det intressant att läsa om hur relativt frånvarande kärnvapen var från debatten som följde på kalla kriget slut och Sovjetunionens fall. Var det så att världen var trött på upprustning och avskräckning och lättad över att man nu kunde ägna sig åt det som fått stå tillbaka? Visst hanterar USA (och övriga väst) kärnvapen vad gäller Nordkorea, spridningsrisken till terrorister efter Sovjetunionens fall, och

överföringen från Kazakstan, Ukraina och Vitryssland till Ryssland för förenlighet med NPT, men inte som en central del av den globala världspolitiken.

Det var i stället ekonomin som stod i fokus i relationen till Ryssland. USA (och även övriga väst) lutade sig starkt mot Chicago-skolans nyliberala marknadsekonomiska tänkande. Tanken var att om den fria marknaden fick fritt spelrum skulle ekonomin återhämta sig, vilket automatiskt skulle leda till annan positiv utveckling som samhällelig, rättslig och politisk-demokratisk. I efterhand vet vi att detta inte fungerade. I Ryssland ledde den ekonomiska chockterapi i kombination med återinträdet av alltmer auktoritära tendenser till skenande korruption och skapandet av enormt mäktiga oligarker. Det fungerade heller inte på andra marknader som vi vet. Kina utvecklade visserligen en stark marknadsekonomi men ingen demokrati.

Nye kommenterar inte detta, kanske eftersom han inte ansvarade för Ryssland i Clinton-administrationen. Dock har han ändå insyn i samarbetet med Ryssland som chef för *National Intelligence Council* med ansvar för analysarbetet inom CIA (1993–94), och som *Assistant Secretary* under försvarsminister William Perry med ansvar för försvarsrelationerna med alla länder förutom dem i forna Sovjetunionen (1994–95).

Enligt Nye fanns en medvetenhet om de utmaningar Ryssland stod inför. Han citerar George Kolt, *National Intelligence Officer* (NIO) för Ryssland, som såg fyra möjliga scenarier framför sig: pluralism, stagnation, disintegrering eller diktatur. Administrationen hoppades och trodde att det var det första scenariot som skulle segra men var inte säker (med facit i hand vet vi ju att det blir det fjärde). Den osäkra utvecklingen i Ryssland verkar avspegla sig i en vänta-och-se-attityd på amerikansk sida, ett ”hålla andan och hoppas det går bra”, och en uppfattning om att eftersom rysk ekonomi är svag är Ryssland inte en lika viktig makt att räkna med. Ryssland behandlas som ett av många länder med vilket man har bilaterala relationer som måste hanteras. I ljuset av att Ryssland fortsatt är en lika stor kärnvapenmakt som USA, en av fem permanenta medlemmar i FN:s säkerhetsråd och därmed med vetorätt, världens största land till ytan med flera av världens största naturtillgångar, och har spelat en framträdande roll genom historien (under tsarerna, under Sovjettiden, som segermakt i andra världskriget), måste detta ses som en märkligt kortsiktig inställning.

I efterhand har Nyes dåvarande chef, försvarsminister William Perry, bekräftat och beklagat detta synsätt. Perry menar att väst underskattade hur viktig Ryssland som kärnvapenmakt var för världsordningen och därmed hur viktig den bilaterala relationen mellan USA och Ryssland var. Att man inte förstod komplexiteten i övergången från centralstyrd kommunism till marknadsekonomi och uppmanade Ryssland att ”tough it out” under den globala finanskrisen 1998, underskattade allvaret i den ryska situationen och därmed för västs intressen. Han förespråkar att man i stället skulle ha drivit på för att få igenom en Marshall-liknande plan (t.ex. Perry, *My Journey at the Nuclear*

Brink, Stanford University Press, Stanford, 2015). En sådan plan hade inte bara kunnat ge ekonomisk hjälp och teknisk assistans utan hade sökt förändra och bygga institutioner med den strategiska politiska målsättningen att inkorporera Ryssland som en partner till väst. (För ett utvidgat Marshallplan-koncept, se även Lassance, *The making of a grande política pública*, IPEA, Rio de Janeiro, 2021.)

Det här går dock Nye inte in på. Han menar snarare att Rysslands utveckling under 1990-talets sista år visade på begränsningarna i vad USA kunde göra trots det amerikanska århundradet och den unilaterala supermaktspositionen. Kanske är det också så att Nye utifrån sin konsekventa uggla-position inte önskar att USA skulle ha gjort mer. Han betonar att USA hade hjälpt Ryssland finansiellt och skapat Nato-Rysslands-rådet i Bryssel men inte kunde kontrollera Rysslands inrikespolitiska situation. Samtidigt förvånas han över att ingen i den inre kretsen i Washington tycks känna till Putin så sent som vid millennieskiftet eller förstår att han kan komma till makten.

Det hade varit spännande att höra mer om Nyes tankar kring detta. Att vi inte får göra det, kanske har att göra med att han som intellektuell mot slutet av en lång framgångsrik karriär summerar sina – i andras ögon betydande – bidrag till framsteg som ganska blygsamma och konstaterar att ju mer han har lärt sig desto mindre förstår han.

Det är givetvis en riktig iakttagelse för oss alla som under det amerikanska århundradet hoppades kunna bidra till en bättre värld. Och som i dagsläget i stället får söka hantera de multipla kriser som vår värld än en gång står inför. Det manar till ödmjukhet. Nye skriver i sina slutord, att han inte lämnar många svar till sina barnbarn men ”my love and a faint ray of guarded optimism”.

Prenumerera på Statsvetenskaplig tidskrift!
www.statsvetenskapligtidskrift.org